

LA MASIA
DESAPAREGUDA

Marta Lloret

LA MASIA DESAPAREGUDA

 efadós®

LA MASIA DESAPAREGUDA

Col·lecció Catalunya Desapareguda

Primera edició: novembre del 2024

© dels textos: Marta Lloret

© del pròleg: Damià Amorós i Albareda

© de les fotografies: diversos autors

© de l'edició: Editorial Efadós

© de la col·lecció Catalunya

Desapareguda: Editorial Efadós

EDITORIAL EFADÓS

Carrer d'Edison, 3 - Nau A

Polígon industrial Les Torreneres

08754 El Papiol (Baix Llobregat)

Telèfon 93 673 12 12

efados@efados.cat

www.efados.cat

Idea original, disseny i fotocomposició:

Editorial Efadós

Assessorament lingüístic:

M. Neus Doncel Saumell

Selecció de fotografies:

Jaume Alcázar Parera

Fotografia de la portada:

Pere Rigau i Abril / Fons Joan Olivas i Coll

Fotografia de la portadella:

Autoria desconeguda / Associació
Cultural Montcada *Can Peses Montcada i
Reixac (el Vallès Occidental)*

Amb la col·laboració:

Acrònims:

ACAP (Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès)

ACBE (Arxiu Comarcal del Baix Empordà)

ACBEB (Arxiu Comarcal del Baix Ebre)

ACBS (Associació Cultural Baixa Segarra)

ACO (Arxiu Comarcal d'Osona)

ACPE (Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany)

Ad'ET (Associació d'Estudis
Torellonencs)

AFCEC (Arxiu fotogràfic del Centre
Excursionista de Catalunya)

AFT (Arxiu fotogràfic de Taradell)

AHMA (Arxiu Històric Municipal d'Arbúcies)

AMAV (Arxiu Municipal de l'Ametlla del Vallès)

AMCS (Arxiu Municipal de Cassà de la Selva)

Agraïments:

Montse Lleopart

Joan Sadurní

AMDS (Arxiu Municipal del Districte de Sants)

AMMM (Arxiu Municipal de Malgrat de Mar)

CDH (Centre de Documentació Històrica
de la Garriga)

GRCVL (Grup de Recerca de Cervelló)

MAMVD (Museu Arxiu Municipal de Vilassar
de Dalt)

MATBC (Museu Arxiu Tomàs Belvey de
Cardedeu)

MMVR (Museu Municipal Vicenç Ros -
Martorell)

SAMLM (Servei d'Arxiu Municipal de Lloret
de Mar)

ISBN 978-84-19736-75-8

DL B-17018-2024

Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució,
comunicació pública o transformació d'aquesta
obra només pot ser realitzada amb l'autorització
dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per
la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun
fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO
(Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) -
www.cedro.org

Índex

Pàg. 6

PRÒLEG

La masia nostra de cada dia

Pàg. 8

INTRODUCCIÓ

Un món que s'acaba

Pàg. 12

EL MAS

Una construcció vernacular

Pàg. 60

DINS DEL BARRI

L'activitat defineix l'arquitectura

Pàg. 126

VIURE AL MAS

Al voltant del foc

Pàg. 174

EL TREBALL DEL CAMP

Diversificació de la producció

Pàg. 274

LA DONA AL MAS

L'autèntic pal de paller

Pàg. 342

LA FESTA A PAGÈS

Temps d'esbarjo

Pàg. 374

ÍNDEX

Pròleg

LA MASIA NOSTRA DE CADA DIA

Damià Amorós i Albareda, historiador de l'art i museòleg

El dia que la Marta Lloret va demanar-me aquest pròleg érem lluny de casa. Un viatge sobre la memòria familiar ens feia ser a prop del camp de concentració de Mauthausen-Gusen a Àustria, un país que, com el nostre, basa una gran part de la seva organització agrícola, social i territorial en les seves *Bauernhaus*.

Aquesta mateixa memòria familiar em va fer pensar en la proposta de la Marta, en quina relació havíem tingut a casa amb les masies, els masos i elements patrimonials similars. Em va venir al cap la història explicada en alguna sobretaula a cal Groc de Santa Coloma de Queralt sobre l'oferta que l'avi rebé

per comprar l'històric mas d'en Briàs del terme colomí, però que mai va adquirir.

Per la banda sarralenca, les excursions al mas Sahnahuja, al del Cogul o al de l'Arassa –molts d'ells a terra o en via d'anar-hi– poden ser opcions, però prefereixo pensar en aquelles construccions rurals i agrícoles molt més modestes que les grans masies o masos de la Catalunya Vella. A la Catalunya Nova són molt més habituals la barraca, la caseta de pedra, la cabana, el maset, etc., molts d'ells aixecats amb la tècnica de la pedra seca, ara protegida per la UNESCO. Eren unes construccions extremadament senzilles que servien per guardar eines, menjar i, potser, l'animal per a una jornada de treball a la vinya. Petites, molt petites, ja que les partides del terme

on les trobem eren força a prop del poble i solament, en casos extrems, acollien vida més d'unes hores o jornades.

A casa en conservem una a la partida de Comorera del terme de Sarral. És una construcció circular de pedra seca, coberta amb una falsa cúpula i amb capacitat per a un reduït grup de gent, un foc i un animal a l'interior. Les rutes de caminadors i Instagram l'han convertit en un petit punt d'atracció en aquella zona del terme; segur que no serà difícil que en trobeu una instantània per Internet.

Aquest fet personal només és un exemple amb el qual segurament molts podran identificar-se. La memòria de les pedres dins del nostre disc dur. Una tasca, la de fer-nos aflorar aquests records, que la Marta Lloret ens materialitza en les pàgines d'aquest llibre. Només cal passar els fulls per trobar-nos allò que vam ser i que alguns encara volem ser.

Castellcir
(el Moianès)

JOAN CUBELLS / AFEC - FONTS ESTUDI DE LA MASIA CATALANA

Introducció

UN MÓN QUE S'ACABA

Marta Lloret, caçadora de masies

Els masos han tingut un paper cabdal en la configuració del nostre país, tant en l'àmbit cultural com social i econòmic. Tot i la funció original del mas com a unitat d'explotació econòmica, la seva existència històrica l'ha situat com un dels pilars de la identitat catalana. Els seus murs centenaris custodien no solament un llegat històric i arquitectònic d'un gran valor, sinó també un conjunt de coneixements, costums i tradicions que són la base de la nostra cultura.

Malauradament, en l'actualitat, els masos representen un món la decadència del qual va començar amb la industrialització de finals del segle XIX, quan la necessi-

tat de mà d'obra a les fàbriques i les perspectives d'una vida menys dura van portar a un progressiu èxode rural. Els avenços tècnics no van fer més que accelerar aquest abandonament del camp i de moltes de les feines que s'havien estat fent de la mateixa manera des de feia segles. A mitjan segle XX ens trobem davant d'un moment en què moltes cases de pagès van plegar i van quedar en l'absolut abandó, mentre que les que van resistir van haver d'adaptar-se a grans canvis, tant en l'àmbit laboral com domèstic. En aquestes, les màquines van substituir molts treballs fins aleshores manuals i les eines que els permetien fer, i a les cases hi va arribar la llum i l'aigua corrent i tot d'invents que van facilitar la vida dels seus habitants. En el mateix procés d'adaptació sovint es van

ROSSEND FLAQUER I GIL / AFCEC - FONS ESTUDI DE LA MASIA CATALANA

CORPUS A PAGÈS

A la pàgina anterior, processó de Corpus a la vila rural del Brull als anys vint. La comitiva, que aplega els habitants dels masos de l'entorn, és presidida pel mossèn amb la custòdia i transcorre entorn de l'església de Sant Martí.

El Brull (Osona)

L'ACCÉS A LA MASIA

En aquesta pàgina, una dona acompanyada d'uns nens es dirigeix al portal de can Rossell, on els espera la mestressa. A la imatge s'aprecia l'accés irregular del mas, situat en un petit promontori, i les restes d'una escala de graons de pedra molt deteriorats.

Sant Quirze del Vallès (el Vallès Occidental)

JOSEP M. ARMENGOL I BAS / AFCEC - FONDS ESTUDI DE LA MASIA CATALANA

introduir nous materials, com el plàstic, que va substituir la ceràmica o els cistells, o bé la rajola industrial en lloc dels antics cairons, però a la majoria d'elles s'hi va mantenir l'essència en costums i rituals, com ara la matança del porc. Entre les masies que han sobreviscut, moltes han modificat el seu ús com a simple habitatge familiar o activitats del tercer sector. Les que han seguit l'activitat agrícola i ramadera fa anys que lluiten contra l'obstacle més gran de la seva existència: la crisi del sector primari.

De tots aquests canvis que ha viscut la masia el darrer segle en queden els vestigis físics visibles en les que han aconseguit sobreviure i especialment en les que es mantenen vives i s'han resistit d'alguna manera a deixar perdre tot aquest llegat cultural. També en queda el record dels qui encara ho van viure i que, afortunadament, va quedar recollit en alguns testimonis documentals i

gràfics. L'aparició de les primeres càmeres fotogràfiques al segle XIX i la consciència del valor etnològic de la vida a pagès ens han proporcionat un material fotogràfic d'un gran valor relacionat amb les masies a principis del segle XX. Gràcies a aquests testimonis gràfics podem veure com eren aquests espais plens de vida i quines activitats s'hi feien abans que aquest món comencés a trontollar. El seu interès rau en la mateixa arquitectura de les masies abans que s'hi fessin restauracions modernes, tant dels espais exteriors com dels interiors; en els seus usos i costums; en les tasques relacionades amb el camp i el bestiar segons el cicle anual; en el paper de la dona al mas; i en les festes populars que s'hi celebraven.

Amb aquest llibre us convidem a fer un salt enrere d'un segle en el temps per veure la forma de vida secular dels nostres ancestres i que avui es troba pràcticament extingida.

EL MAS

Una construcció vernacular

L'aspecte que ofereixen la gran majoria de masies catalanes és el resultat de les ampliacions que s'hi han anat fent al llarg de la seva existència. Trobem una quantitat significativa de masies que, tant en l'àmbit documental com físic, conserven vestigis que situen el seu origen en època medieval. Sovint ocults al seu interior, podem trobar encara elements constructius de tradició molt reculada, que arriben a remuntar-se al segle x en certs indrets de la Catalunya interior. La identificació de l'estructura medieval de la masia sol passar desapercibuda perquè el que ha arribat als nostres dies no és sinó el resultat del creixement que han anat patint aquests edificis i que responia a motius diversos. L'entrada d'un pubill al mas, la inestabilitat social, un moment de bonança econòmica o un terratrèmol són algunes de les causes que van portar a la transformació de la casa primitiva. Per aquest motiu, es podria dir que no hi ha cap masia igual, ja que, tot i que presenten elements comuns perquè s'aixecaven sota la tècnica constructiva tradicional, cadascuna ha viscut sota una idiosincràsia que la fa singular.

La Beguda, Masquefa (l'Anoia)

SITUACIÓ PRIVILEGIADA

La situació d'una bona part de les masies és privilegiada, especialment en les situades en zones de muntanya. No es feia per caprici de viure en un entorn paisatgísticament bonic, sinó que, a l'hora de construir una casa, s'estudiava molt bé l'orientació i les característiques del terreny per tal de poder aprofitar al màxim els recursos naturals del seu entorn. N'és un bon exemple cal Civader de Maçaners, que es va orientar a migdia i no a ponent, on té unes magnífiques vistes sobre el majestuós Pedraforca. En primer terme veiem també les mules de treball del mas.

Maçaners - Saldes
(el Berguedà)

ANTONI GALLARDO I GARRIGA / AFCEC - FONDS ESTUDI DE LA MASIA CATALANA

JOSEP M. ARMENGOL I BAS / AFCEC - FONS ESTUDI DE LA MASIA CATALANA

EVOLUCIÓ DEL MAS-TORRE

El creixement del mas a partir d'una torre de defensa se sol identificar per la presència d'un cos quadrangular preeminent i de parets amples, com ara la part central de la masia de can Nadal. La casa es va anar ampliant amb la juxtaposició de cossos adossats al voltant de la torre.

Sant Pere de Vilamajor
(el Vallès Oriental)

CREIXEMENT LATERAL

La manera més senzilla de créixer per a un mas és pels costats, sempre que el terreny ho permeti. Cases com el Maset van ser ampliadess per sengles costats, tal com podem interpretar per les línies de carreus de les antigues cantonades, visibles a causa del deteriorament de l'arrebossat.

El Brull (Osona)

JOSEP DE CABANYES / AFCEC - FONS ESTUDI DE LA MASIA CATALANA

